

บทคัดย่อ

การศึกษาและพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพมารดาและทารกด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน ในศูนย์เรียนรู้การแพทย์พื้นบ้านไทยในชุมชน เป็นลักษณะการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพในการสร้างเสริมสุขภาพเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้สุขภาพและเศรษฐกิจชุมชนและ เพื่อสร้างความยอมรับองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพแก่คนรุ่นใหม่ให้หันกลับมาสนใจภูมิปัญญาที่ดำรงอยู่ในท้องถิ่นของตนโดยเฉพาะภูมิปัญญาในการสร้างเสริมสุขภาพอนามัยมารดาและทารก โดยแบ่งการศึกษาวิจัยเป็น 3 ระยะ คือระยะที่ 1 เป็นการศึกษาสถานการณ์การใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ระยะที่ 2 เป็นการศึกษารูปแบบแนวทางการบูรณาการองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในระบบบริการสุขภาพชุมชน ระยะที่ 3 เป็นการจัดทำข้อเสนอในเชิงนโยบาย รายงานการศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาระยะที่ 1 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การสร้างเสริมสุขภาพอนามัยของมารดาและทารก ด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพในชุมชน เพื่อคัดเลือกรูปแบบวิธีการที่ยังคงมีการใช้ปัจจุบัน นำมามีศึกษาเจาะลึกและส่งเสริมพัฒนาต่อไปและศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาการสร้างเสริมสุขภาพอนามัยมารดาและทารก ได้แก่ การดูแลระหว่างการตั้งครรภ์ การคลอดและหลังคลอด อาหารพื้นบ้าน ยาสมุนไพร พิธีกรรมและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำฐานข้อมูลการสร้างเสริมสุขภาพอนามัยมารดาและทารกสำหรับประชาชนและหมอด้านบ้านในแต่ละท้องถิ่น โดยทำการศึกษาใน 2 พื้นที่คือตำบลป่าแบงคอกป่าแดด จังหวัดเชียงรายและตำบลแม่สุก อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ทำการสำรวจสถานการณ์การใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาในกลุ่มมารดาที่มีบุตรอายุไม่เกิน 1 ปี และทำการระดมสมอง(Focus group)ในกลุ่มแม่บ้าน ผู้สูงอายุ หมอด้านบ้าน เพื่อศึกษาเจาะลึกองค์ความรู้ และนำความรู้ภูมิปัญญาที่ได้มาจัดระดับเพื่อส่งเสริมการใช้ในครอบครัวและในศูนย์เรียนรู้การแพทย์พื้นบ้าน เชื่อมโยงสู่ระบบสุขภาพ ผลการศึกษาพบว่า องค์ความรู้ภูมิปัญญาส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่มีการถือปฏิบัติสืบต่อกันมา และเกิดผลดีต่อสุขภาพอนามัยของมารดาและทารก ทั้งยังสามารถปฎิบัติช่วยเหลือกันเองในครอบครัว โดยเฉพาะสามี เป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ที่จะต้องอยู่ดูแลเฝ้าระวังรักษาสุขภาพของภรรยาและบุตร ส่วนแม่และยาย เป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาช่วยเหลือและเมื่อเกินความสามารถที่สามารถที่จะทราบว่าควรจะช่วยเหลือในประเด็นต่างๆ ได้อย่างไร ขณะเดียวกันก็ปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ พยาบาลที่ดูแลตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์และหลังคลอด ดังนั้นระบบการดูแลสุขภาพอนามัยมารดาและทารกในชุมชนจึงเป็นลักษณะความสัมพันธ์ เชื่อมโยง ของคนในครอบครัว ชุมชน และ ระบบบริการสุขภาพอย่างที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ชัดเจน ดังนั้นจึงมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบาย แนวทางการดำเนินงานรวมทั้งการศึกษาวิจัยและพัฒนาเพื่อบูรณาการองค์ความรู้ภูมิปัญญา

พื้นบ้านในระบบสุขภาพทั้งระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิในการเสริมสร้างสุขภาพอนามัยมารดาและทารกได้อย่างเหมาะสมกับวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น

Abstract

This research and development is conducted in the area of the health promotion for the mother and infants by using the local wisdom of Thai traditional medicine in the community. This study aims to promote the use of local wisdom on the healthcare in order to enhance their self reliance and the economy of their community, including encouraging the new generations to acknowledge the knowledge and wisdom upon the traditional health medicine so that they shall pay interest towards the wisdom within their community, especially the health promotion for the mother and infants. This research can be divided into 3 phases. The first phase is the study of situation where the traditional knowledge and wisdom is being used. The integration pattern of the traditional knowledge to the community healthcare system shall be studied in the second phase. The third phase shall cover the policy recommendations. This study is the first phase of the research. Its objective is to study the situation promoting the health and hygiene of the mother and infant by using the traditional health medicine of the community wisdom and to select the commonly used methods for an in-depth analysis and further promotion development. The study of knowledge and wisdom upon the health promotion for the mother and infant includes the treatments during the pregnancy, during labor and after the labor, traditional food, herbal medicine, rituals and any relevant behavior whereby these shall be used to conduct the manual of the health promotion for the mother and infant for the public and traditional healers of each suburb. The study is conducted in 2 areas i.e. Tamboon Panga, Padad District, Chiang Rai and Tamboon Maesuk, Maejai District, Payao. The survey of situation, where the traditional knowledge and wisdom is used, is conducted on the group of mothers with their child less than 1 year old and the focus group of the group of housewives, elders and traditional healer is also conducted in order to conduct the in-depth analysis of the knowledge and wisdom, and to promote the use of the traditional medicine in the family and the linkage to the healthcare system. The study shows that most of the knowledge has been transferred and conducted from one generation to the next generation. It is also found that this knowledge not only has good impact towards the health and hygiene of the mother and infant but also can be used to take care of each other in the family, especially the husband who has the important role in looking after the health of his wife and child and the mother and grandmother are responsible for transferring the knowledge and providing assistance. At the same time, they have followed the instructions of the nurse in charge

during the pregnancy and after the labor. The healthcare system for the mother and infant in the community can be considered as the relations between the people in the family and the community.

